

ХАРАКТЕРИСТИКА ГАЛУЗЕВИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

CHARACTERISTICS OF INDUSTRIAL PRINCIPLES OF CRIMINAL LAW OF UKRAINE

Таран І.О., студентка III курсу факультету права,
гуманітарних та соціальних наук

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Локтіонова В.В., к.ю.н.,

доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Статтю присвячено дослідженню галузевих принципів кримінального права України, розкриття їх сутності та характеристики.

Зроблено аналіз їх значення для застосування актів кримінального законодавства.

Встановлено, що на сьогоднішній день взагалі питання принципів кримінального права, а отже і галузевих кримінально-правових принципів зокрема, у Законі про кримінальну відповідальність не регламентовано, окрім частини 1 статті 3 Кримінального Кодексу, де сказано, що «законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загально визначених принципах і нормах міжнародного права». Також, у сучасній юридичній літературі немає чіткого наукового дослідження, яке б стосувалося кримінально-правових принципів.

Визначено, що основою різних галузей права є принципи, які становлять собою основне вихідне положення, те, на базі чого взагалі побудована та чи інша галузь права.

Галузеві принципи – це ті принципи, які притаманні саме конкретній галузі права, вони є основою і визначають напрям розвитку відповідної галузі права.

Галузевими (спеціальними) принципами кримінального права України є такі принципи:

- відповідальність за вчинення суспільно небезпечного діяння, що визначено законом як кримінальне правопорушення;
- принцип винної відповідальності;
- особистий характер відповідальності;
- принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

Важливе значення галузеві кримінально-правові принципи мають тоді, коли йде мова про необхідність посилення ролі права в умовах правової держави. Вони, звичайно, є певним соціальним явищем і їх виникнення, насамперед, спричинено потребами суспільного розвитку. І саме вивчення та дослідження галузевих принципів кримінального права дає змогу визначити основний зміст даної галузі права, з'ясувати її напрямки розвитку та зробити висновки про перспективи удосконалення.

За результатами дослідження зроблено висновок, що зміст галузевих кримінально-правових принципів полягає в тому, що вони є основою галузі кримінального права України, її першопочатком. Вони є первинними інструментами, що конкретизують та уточнюють застосування правових засобів організації суспільних відносин. Але, важливо, щоб принципи кримінального права були нормативно закріплені, адже тоді вони зможуть належним чином сприяти розвитку правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Ключові слова: кримінальне право, галузеві принципи кримінального права, основоположні ідеї, нормативність, керівні засади, право.

The article is devoted to the study of industrial principles of criminal law of Ukraine, revealing their essence and characteristics.

The analysis of their value for application of acts of the criminal legislation is made.

It is established that today in general the issue of principles of criminal law, and hence sectoral criminal law principles in particular, is not regulated in the Law on Criminal Liability, except for Part 1 of Article 3 of the Criminal Code, which states that "Ukrainian legislation on criminal liability Code of Ukraine, which is based on the Constitution of Ukraine and generally accepted principles and norms of international law". Also, in the modern legal literature there is no clear scientific study that would relate to criminal law principles.

It is determined that the basis of different branches of law are the principles that constitute the basic starting point, the basis on which a particular branch of law is built.

Industrial principles are those principles that are specific to a particular branch of law, they are the basis and determine the direction of development of the relevant branch of law.

The industrial (special) principles of criminal law of Ukraine are the following principles:

- responsibility for committing a socially dangerous act, which is defined by law as a criminal offense;
- the principle of culpable liability;
- personal nature of responsibility;
- the principle of individualization of criminal responsibility and punishment.

Industrial criminal law principles are important when it comes to strengthening the role of law in a state governed by the rule of law. They are, of course, a certain social phenomenon and their emergence is primarily due to the needs of social development. And the study and research of sectoral principles of criminal law allows to determine the main content of this branch of law, to clarify its directions of development and to draw conclusions about the prospects for improvement.

According to the results of the study, it was concluded that the content of sectoral criminal law principles is that they are the basis of the field of criminal law of Ukraine, its origins. They are the primary tools that specify and clarify the application of legal means of organizing public relations. However, it is important that the principles of criminal law be enshrined in law, because then they will be able to properly promote the development of legal regulation of relevant social relations.

Key words: criminal law, industrial principles of criminal law, basic ideas, normativeness, guiding principles, law.

Постановка проблеми. Проблематика галузевих принципів кримінального права є досить актуальною. Звичайно, що основою різних галузей права є принципи, які становлять собою основне вихідне положення, те, на базі чого взагалі побудована та чи інша галузь права. Вони є первинними інструментами, що конкретизують та уточнюють застосування правових засобів організації суспіль-

них відносин. Кримінально-правові принципи є певним соціальним явищем і їх виникнення, насамперед, спричинено потребами суспільного розвитку.

І саме вивчення та дослідження галузевих принципів кримінального права дає змогу визначити основний зміст даної галузі права, з'ясувати її напрямки розвитку та зробити висновки про перспективи удосконалення.

Стан дослідження теми. Проблему щодо визначення галузевих принципів кримінального права України, їх сутності та змісту у своїх наукових доробках вивчала значна кількість фахівців у галузі кримінального права, таких, як О. М. Джужа, М. І. Пацов, П. С. Берзін, А. Х. Степанюк, О. С. Феценко, М. Й. Коржанський, В. В. Сташис, І. М. Гнатів, О. О. Дудоров, Є. С. Назимко, О. М. Литвинов, Є. О. Письменський та інші.

Але все ж таки, варто звернути увагу на те, що науковці вивчали питання галузевих принципів кримінального права фрагментарно. Тому актуальним є питання щодо розкриття їх нормативного змісту.

Метою статті є аналіз галузевих принципів кримінального права, висвітлення їх характеристики та значення.

Виклад основного матеріалу. Галузеві принципи – це ті принципи, які притаманні саме конкретній галузі права, вони є основою і визначають напрям розвитку відповідної галузі права.

Відповідно до цього, не можна не погодитися з думкою В. Д. Філімонова, який, визначаючи тлумачення кримінально-правових принципів, говорить про те, що принципи – це:

- початкові і відправні положення кримінального права;
- вимога, обов'язкова для законодавця, правозастосовчих органів і громадян в сфері боротьби зі злочинністю;
- положення, яке має наскрізний характер для кримінального законодавства;
- вимога, що носить стійкий характер;
- положення, яке отримало юридичне вираження в кримінально-правових нормах тощо [1, с. 29-30].

У свою чергу А. М. Колодій зазначає, що «спочатку зміст принципів права намічається самим життям, спонтанно, у суспільних соціальних відносинах, що складаються у реальному житті та отримують пізніше регламентацію і захист з боку держави у комплексах суб'єктивних прав учасників правовідносин». Ми розділяємо позицію вченого на рахунок того, що «виникнення принципів права, як загальносоціальних, є необхідною умовою наступного їх закріплення у вигляді юридичних принципів і норм, тому що це свідчить про актуальність їх для суспільства і необхідність їх юридичного оформлення» [2, с. 42].

Отже, якщо говорити про галузеві принципи кримінального права, то до них належать такі принципи:

- відповідальність за вчинення суспільно небезпечного діяння, що визначено законом як кримінальне правопорушення;
- принцип винної відповідальності;
- особистий характер відповідальності;
- принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.
- Принцип відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння, що визначено законом як кримінальне правопорушення – у Римському праві був втілений у формулу «Nullum crimen sine lege», що дослівно означає «Немає злочину без вказівки на те в законі».

Отже, тільки кримінальний закон визначає, яке суспільно небезпечне діяння є кримінальним правопорушенням. У частині 1 статті 2 Кримінального кодексу України передбачено, що «підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом» [3].

– Принцип винної відповідальності вказує, що відповідальність буде наставати лише в тому випадку, коли суб'єкт вчиненого діяння буде визнавати свою вину, як він буде ставитися до свого вчинку і його наслідків.

Як вже зазначалося, в частині 1 статті 11 Кримінального кодексу України передбачено: «кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення» [3].

У статті 62 Конституції України це також сформульовано через презумпцію невинуватості: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду».

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь» [4].

Таким чином, особа буде піддана кримінальній відповідальності, якщо вона справді була у тому стані, коли розуміла те, що нею було спричинено суспільно небезпечне діяння, при цьому враховуються її суб'єктивні інтереси, бажання та наміри. А також, якщо вину буде доведено в судовому порядку.

– Особистий характер відповідальності – значення даного принципу полягає в тому, що лише та особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, повинна нести за нього кримінальну відповідальність і покарання. А тому, інші особи, наприклад, близькі чи родичі обвинуваченого, не можуть за нього нести кримінальну відповідальність.

– Принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання визначає, що кримінальна відповідальність і покарання повинні бути чітко конкретизованими, індивідуалізованими з огляду на конкретні обставини вчиненого кримінального правопорушення з урахуванням особи винного. Призначення покарання – це обрання судом на підставі положень кримінального закону і в порядку, передбаченому КПК України, виду і міри покарання, що визначається з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та обставин, що його пом'якшують чи обтяжують [5, с. 176].

У статті 65 Кримінального Кодексу України визначено, що «суд признає покарання:

1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 53 цього Кодексу;

2) відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу;

3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання»;

У частині 2 цієї ж статті говориться про те, що «особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинене кримінальне правопорушення признається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатнім для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень» [3].

Тому, принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання полягає в тому, що особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, суд має призначити таке покарання, яке буде дійсно справедливим та відповідатиме характеру суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення.

На нашу думку, чим тяжким є вчинення кримінального правопорушення і, в залежності від цього, чим більшою є суспільна небезпечність, тому тим суворішою повинна бути кримінальна відповідальність і покарання за це.

Отже, проаналізувавши галузеві принципи кримінального права, ми можемо говорити про те, що вони у своїй сукупності притаманні лише кримінальному праву, є найсуттєвішими для цієї галузі права.

Висновки. Отже, підбиваючи підсумок цьому дослідженню, можна сказати, що кримінальне право – це галузь права, яка становить сукупність юридичних норм, що визначають, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями і які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Тому, галузеві принципи кримінального права є певними інструментами, які, в першу чергу, конкретизують загальні ідеї відповідно до призначення й застосування правових засобів організації суспільних відносин і досягнення програмних цілей галузі кримінального права.

Таким чином, принципи і справді є певними основоположними ідеями, засадами, які становлять основу чогось, на базі них і базується щось головне, бажане та важливе.

Ми можемо стверджувати, що галузеві принципи кримінального права в загальному надають певної узгодженості та плановості механізму правового регулювання

суспільних відносин, а також розкривають місце права у суспільному житті.

Але, як ми бачимо, то на сьогоднішній день питання принципів кримінального права у Законі про кримінальну відповідальність не регламентовано, окрім частини 1 статті 3 Кримінального Кодексу, де сказано, що «законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права».

Тому, ми вважаємо, що в першу чергу, принципи повинні бути юридично закріплені та повинен бути нормативно визначений їх зміст для того, щоб вони не втратили свою єдність.

І тому, тільки так кримінально-правові принципи зможуть належним чином сприяти розвитку правового регулювання відповідних суспільних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Филимонов В. Д. Принципы уголовного права : монография. М. : Центр ЮриИнфоР, 2002. 139 с.
2. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Музика А. А., Горох О. П. Інститут призначення покарання: поняття і загальна характеристика. *Право України*. 2011. №9. С. 174-184.